

PREDSTAVLJANJE ROBERTA WALSERA

O Kafki bi se moglo reći da ne bi bio sasvim ono što jeste da mu nije prethodio Robert Valzer (Robert Walser). Ali bez Kafke, bez krajnje pažnje koja se pridaje najmanjem retku njegovih Pisama i njegovog Dnevnika, bez autoriteta koji mu daje ubičajena strogost njegovih literarnih sudova, nedostajao bi Valzeru dobar broj čitalaca koje on danas ima, i koji su upravo najbolje pripremljeni da ga razumeju. Ma da je u poslednjem periodu svoga života Valzer opešao samo daleki glas literature, ipak nije mogao da uopšte ne zna za tu paradoksalnu situaciju koja je od njega istovremeno činila Kafkinog prethodnika i neku vrstu dužnika. Može se pretpostaviti da je zbog toga osetio izvesnu gorčinu. Zapaženo je da je Valzer svaki put kad ga je njegov prijatelj i izdavač Karl Zelih potsećao na Kafkinu divljenje i na način na koji je ono delovalo na najobražovanije u Pragu, — tvrdoglavo ćutao.

Dva pisca se nisu poznavala, i ma da su bili savremenici — Valzer, rođen 1878, bio je pet godina stariji od Kafke, — nema ni najmanjeg sinhronizma u ono me što se čovek ne usudjuje da nazove njihovim životnim putem. Zaista, Valzer prekida sa pisanjem romana, ako ne i sa svom literarnom aktivnošću, oko 1909, to jest, kad Kafka tek jedva skicira svoje prve novele, a njegovo prerano prekinuto delo gotovo je palo u zaborav u trenutku kad su Kafkini posmrtni romani najzad, posle dugog odlaganja, objavljeni. Ove nezgode, koje su u jednom i u drugom slučaju imale različite posledice, objašnjavaju čudnu promenu perspektive: oko 1910 Kafka, koji još ništa nije objavio, u očima svoje okoline mogao je zaista da bude, ne Valzerov učenik, nego neka vrsta brata njegovih čudnih ličnosti*, dok bi danas Valzer u očima neupućenog čitaoca izgledao kao učenik. Kad se izjednom uspostavi hronologija, koji da se tu ne može govoriti

o uticaju, nego pre o slučajnosti ili srodnosti duha. Valzer je jedini savremeni pisac koji je neosporno istakao Kafkinu prozu. U to će se svako uveriti čitajući sledeće stranice, izvode iz „Zavoda Benjamenta“, trećeg i poslednjeg Valzerovog romana; slaganja su tako zapanjujuća u izvesnim obrtima, ritmu rečenice, izboru tačaka gledanja sa kojih su stvari opisane, da se čak i stručnjak može prevariti za trenutak.

Samo za trenutak, istina, jer te sličnosti vremenom podvlače razlike stavova koji duboko razdvajaju ova dva dela. Rođen u Svajcarskoj, u staroj porodici poreklom iz kantona Bern, i ma da skromnoj, vekovima poznatoj kao časnoj, Valzer nije izgnanik u strašnom značenju koje je Kafka dao toj reči; on ima otačubinu, pretke, maternji jezik, pravu zemlju pod nogama. Bez sumnje, on oseća da ga sumnja, da ga progone neizrecivim presudama koje odgoneta sa usana drugih, da je stranac u svojoj rodjenoj zemlji, i usamljen, ali to dolazi od osećanja da je iščupan iz korena, a to su uzroci više lični nego socijalni, i tu siromaštvo igra možda manje odlučujuću ulogu od osećanja deklasiranosti. Otuda, tačno, duboko osećanje da je iščupan iz korena, od koga pati, proizvodi svoje prve posledice: primoran zbog porodičnih prilika da vrlo rano prekine školovanje i da zaraduje za život, Valzer ne pokušava da popravi svoj položaj, naprotiv, on ga prihvata i čak ga pogoršava, smatrajući da je još previsek za njega. Njegova velika ljubav prema neuspehu tako dvosmislena kao što je bila, čak tako izazivačka u izvesnom smislu, povela ga je u traženju posla, vrlo rano, na najskromnije, i najslabije plaćene radove. „Uzasavam se pri pomisli, govorio je, da bih mogao imati uspeha u životu.“ Taj užas je tako stvaran da ga gura bez prestanka napred, na drugo mesto, kao nomada koji ne može da se odupre privlačnosti neski-

tačkog života, ali uvek odlazi opuštenjem slobodom. I godinama vodi on pravi skitački život, menjajući neprestano mesto boravka i službu. Radeći kad je bio prinudjen, i zaustavljajući se da bi pisao, kad je zaradio za život. Sa sedamnaest godina napušta porodicu i radi kao činovnik u jednoj banci, zatim u osiguravajućem društvu u Bazelu, Stuttgartu, Cirihiu... U Cirihiu je počeo da piše pesme i da bi im se mogao posvetiti, on nam kaže** „svaki put je napuštao svoju službu, očigledno ubeđen da je umetnost nešto veliko“. Posle boravka u Tunu i Soleru, on se ponovo nalazi u Cirihiu, gde postaje sve nestaliji u načinu na koji zaraduje za život, sasvud trgovačke knjige u Birou za pomoć nezaposlenima, čas se upošljava kao „momak za sve“. Oko 1906. odlazi do Berlina, gde pokušava da živi od pera, i gde zaista piše tri romana, koji su i jedini njegovi romani. Ostaje sedam godina u Nemačkoj, a posle, program iz Berlina, kao što je bio iz svakog mesta, možda strahom, jer je sve više osećao osiromašavanje svojih stvaralčkih mogućnosti, vraća se u Bien, svoj rodni grad, i zaustavlja se u njemu izvesno vreme. 1920-te on može da veruje da se stvarno vratio kući da nastavi rad, ali ništa od toga, sledeća ga godina nalazi u Bernu, gde još u više mahova menja boravište i službu. Sve do dana kada ga zlo, koje je bez sumnje dugo podrivalo njegovu mentalnu ravnotežu, prisili da se zaustavi jednom za uvek među zidovima azila. On, koji nikada nije mogao da se skrasi, živeće zatvoren dvadeset šest godina, i za vreme tih dugih godina usamljenosti neće više napisati ni jedan jedini red.

Iznenadajućom protivrečnošću, ova skitnica, kojoj su se društvene prinude činile nepodnošljive u isto vreme bila je prinudjena da proda svoju slobodu, jer u dva maha najmanje, on izabra službu koja najviše liči na ropstvo: službu slugu. Ov

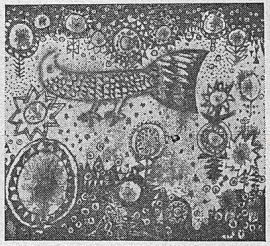
de stvarno treba govoriti o izboru, jer ako ga je nužda naterala da postane „momak za sve“, prema njegovom vlastitom izrazu, u jednoj vili na Ciriškom jezeru, ne vidi čovek kakva je nevolja mogla da ga gurne da stupi kao učenik u školu određenu za stvaranje profesionalne posluge. No ne treba sumnjati da je on to učinio, bilo šta da je ponekad o tome govorio, jer su uspomene na tu školu iznesene u „Zavodu Benjamenta“, zavodu polu-sirotištu, polu-pruskoj kasarni, gde mladi Jakob okušava svoj poziv „služenja“. Taj poziv koji tako retko prati književnost, bio je i Valzerov poziv; činjenica da ga je on zaista poveo da stupi u službu jednog grofa, u zamku u Gornjoj Slezijskoj, dovoljna je da dokaže njegovu ozbiljnost i da ga odvoji od čisto estetskog stava. Uprkos ironiji koja ga je prožimala, i koja uvek dozvoljava da se pod poniznošću oseti ponos, a pod javno objavljenim poštovanjem — poruga i mržnja, ljubav prema neuspehu za Valzera je prava strast kojoj posvećuje ne samo svoj život, nego čak i ono što bez sumnje nije hteo — izgleda za svoje delo.

Očigledno je da to osećanje iščupanosti iz korena, koje je Valzeru nametnuto strašnu opkladu sa samim sobom, nema ni istu vrednost ni iste posledice kao ono od koga je Kafka napravio glavnu temu svoga dela. Kafkin roman doista ne pokazuje iščupanost iz korena, nego ozbiljni unutrašnji sukob, do koga ona neizbežno dovodi, on je priča o ogorčenoj borbi, u koju je ličnost tako potpuno založila svoju egzistenciju, da ona može da se završi samo pobedom ili smrću. Zaista, junak uvek naseda, ali s jedne strane, on se nikada ne obeshrabruje (on ponovo počinje bitku u nekoj drugoj priči), a s druge strane, osuduje ga baš neuspeh. U izvesnom smislu K. je optužen samo zbog svoje slabosti, i razume se, optužuje ga Kafka. Sasvim je drugačije kod Valzera koji, postavljajući neuspeh kao cilj, lišava

svoj roman svih epskih mogućnosti borbe tako da njegove ličnosti, unapred pobeđene, i uz to još zadovoljene, sve u svemu nemaju šta da rade i mogu sasvim mirno da klize prema ništavilu. Izlazi da njegova priča nije više potpuno roman, nego neka vrsta poeme o padu, podrugljiva pesma u slavu čudnog poraza postignutog bez napora i rizika. To odsustvo veza, koje sme ta romanu, neosporno daje prednost ličnosti, njemu one duguju svoju neverovatnu slobodu i najveće deo svoje privlačnosti. Da li je Valzer znao da pasivnost na koju je osudio svoja bića obeležava i njihove granice? To dopušta da se mnoge stvari nagadjaju, naročito njegovo napuštanje romana, koje on objašnjava govoreći da mu se roman čini „prevelikom za njega“. Da bi našao leka onome što je gledao kao slabost pred impozantnom veličinom romana, trebalo je bez sumnje, ne toliko da se izmeni stil ili da se prošire ličnosti, nego da se prekine fatalnost njegovog života. Izgleda da je poslednji put pokušao to da učini u Berlinu. Ali ako je posle „Zavoda Benjamenta“ zaista napisao tri dovršena romana, on ih je spalio, čak i ne pokušavajući da ih objavi, a u poslednjim godinama svoga života, jedva da ih se sećao.

* Postoji pismo u kome Kafka odgovara na jednu aluziju ove vrste. Ono je upućeno na njegovo vođe direktora, koji ga je potudio bez sumnje sa Simeonom Tanerom, junakom prvog Valzerovog romana (Cf. Briefe, Fischer Verlag).

** U jednoj biografskoj belešci koju je sam sastavio za svog izdavača. I u drugom mestu kaže: „Pisati je kao moliti se“.

ROBERT WALSER

ZAVOD BENJAMENTA

(fragmenti)

Ovde ne učimo bog zna šta, nedostaje nastavno osoblja, a mi ostali, dečaci iz zavoda Benjamenta, ništa nećemo postići, to jest, svi ćemo kasnije biti vrlo ponizni i potčinjeni ljudi. Nastava koja nam je dana, uglavnom se sastoji u tome, da nam ulije poslušnost i strpljenje, dve osobine koje obećavaju malo uspeha, štaviše ni malo. Duhovnih uspeha, sigurno. Ali kakva korist od toga? Daju li vam duhovne pobeđe da jedete. Ja bih više voleo da budem bogat, da se vozim u fijkakeru, i da rasipam novac. Govorio sam o tome sa Krausom, svojim školskim drugom, ali on se zadovoljio da prezirvo slegne ramenima, ne ustojivši mi ne reći. Kraus ima principa, on čvrsto sedi u sedlu, on jaše na zadovoljstvu, a to je konj, koga ljudi koji vole da galopiraju, ne žele da jašu. Od kada sam u Zavodu Benjamenta, uspeo sam već da postanem zagonetka za samog sebe. I ja sam bio sam okužen nekim čudnim zadovoljstvom, koje nikada ranije nisam upoznao. Prilično slušam, ne tako dobro kao Kraus, koji izvršava naređenja majstorski, revnosno, glavačke. Mi drugi učenici, Kraus, Saht, Silinski, Fuks, veliki Peter, ja itd. „svi mi u jednom pogledu ličimo jedan na drugog, u pogledu našeg siromaštva i potpune zavisnosti. Mi smo ponizni, ponizni do zadnjeg stepena niskosti. Onaj koji ima jednu marku džeparca, gleda se kao privilegovani princ. Onaj koji kao ja puši cigarete, zbog svog rapsipništva zadaje brige drugima. Nosimo uniformu. No, ta nas uniforma u isto

vreme unižava i uzdiže. U njoj ličimo na robove, i vrlo je moguće da je to sramota, ali mi imamo i lepu spoljašnost, a to uklanja od nas veliku sramotu ljudi, koji se šetaju u odelu za njih dobrom, ali prljavom i pocepanom. Ja na primer, koji nisam nikada znao koje odelo da obučen, smatram da je nošenje uniforme vrlo prijatno. Ali još i sa te tačke, ja sam privremeno zagonetka za samog sebe. Možda je u meni čovek gadan, vrlo gadan. Možda naprotiv imam aristokratske krvi u venama. Ja to ne znam. Ali ono što znam je to, da ću kasnije biti jedna grabljiva sasvim okrugla nula. U starosti ću morati da služim mladene grubijane, sigurne u sebe i loše vaspitane, ili ću ići da prosim, ili ću propasti. Mi drugi, učenici ili siročići, mi u stvari imamo malo da radimo, gotovo nam i ne daju zadatke. Učimo napamet pravila koja su na snazi u zavodu. Ili pak čitamo priručnik pod naslovom: „Koji je cilj škole za dečake Benjamenta?“ Kraus još osim toga uči francuski, ali samo za svog grofa, jer stranih jezika i predmeta te vrste nema u našem rasporedu časova. Postoji samo jedan tečaj koji se neprekidno ponavlja: „Kako treba da se ponaša dečak? Sve u svemu cela se nastava vrti oko tog problema. Ne uliva nam se nikakvo znanje. Zato što, kao što sam rekao, nedostaje nastavno osoblje, to jest što Gospoda Nastavnici i Profesori spavaju, ukoliko nisu mrtvi ili obamrli ili skamenjeni svejedno, od njih mi, u svakom slučaju, nemamo nikakve koristi. Umesto učitelja koji ne

znam iz kakvih čudnih razloga, stvarno znam iz kakvih čudnih razloga, stvarno tajni strah, da tu ima nečeg sumnjivog. I od toga trenutka smatrao sam školu časove i upućuje nas jedna mlada dama, Benjamenta za lopovluk. Udjoh kod Diksestra Gospodina Direktora zavoda, Gospodjica Liza Benjamenta. Ona u vreme nastave ulazi u učionicu sa malim belim štapecem u ruci. Kad se ona pojavi svi želeo da budem njegov učenik. On na to ustajemo. Tek kad učiteljica sedne i mi učita i počeo da čita novine. Kancelarija, imamo prava da sednemo. Ona tri put taj običaj da se čuti i da se čitaju novine, svojim štapecem o ivicu stola, zatim počeo sve mi je to izgledalo u najvećoj meri nje čas. Kakav čas! Ipak, slagao bih kad sam na to mislim da je čudan. Ne, ono nam, čemu nas Gospodjica Benjamenta uči, izgleda mi vrednim da se zapamtiti. To je jer odjednom osetih da više neću stići da se izvučem. Davao sam obaveštenja mucajući, čak se usudih da podvučem da pripadam odličnoj porodici. Rekoh da je moj otac Veliki Savetnik, i da sam kidnuo od njega iz straha da me njegovo savršenostvo ne uguši. Direktor još malo počuta. Strah da ću biti prevaren dostiže vrhunac. Pomislih čak da će me mučki, tajno ubiti, da će me mučiti. Tada me Direktor upita „vojmim zapovedničkim glasom, imam li kod sebe novca i ja odgovorih potvrdno.“ U tom slučaju daj ga brzo!“ naredi mi on, i čudna stvar, ja ga smesta poslušah, ma koliko zbog toga bejah uvečen. Nisam više sumnjao da sam pao u ruke razbojnika i varalice, i to me nije prečavalo da mu najposlušnije pružim novac! Kako mi se utisici od toga dana sada čine smešni! On gurnu novac u džep i učita. Tada dobih veliku hrabrost da mu pošlijivo zatražim priznanicu, na što dobih sledeći odgovor: „Ne daju se priznanice luđecima kao što si ti.“ Skoro sam se onestovio, Direktor zavodi. Taj maloumni majmun, Kraus, odmah ulete u sobu. Maloumni majmun? Oh nikako! Kraus je divan, divan. Samo u to doba ja to nisam mogao da znam. „Evo, Jakobe, novi učenik, vodi ga u učionicu!“ Tek što mu je direktor rekao, Kraus me šćepa i odvuche do učiteljice. Kako je čovek detinjast kada se boji! Nema gore vladanja od onog koje je rodilo nepoverenje i neznanje. Tako sam postao učenik internata.

znam iz kakvih čudnih razloga, stvarno tajni strah, da tu ima nečeg sumnjivog. I od toga trenutka smatrao sam školu časove i upućuje nas jedna mlada dama, Benjamenta za lopovluk. Udjoh kod Diksestra Gospodina Direktora zavoda, Gospodjica Liza Benjamenta. Ona u vreme nastave ulazi u učionicu sa malim belim štapecem u ruci. Kad se ona pojavi svi želeo da budem njegov učenik. On na to ustajemo. Tek kad učiteljica sedne i mi učita i počeo da čita novine. Kancelarija, imamo prava da sednemo. Ona tri put taj običaj da se čuti i da se čitaju novine, svojim štapecem o ivicu stola, zatim počeo sve mi je to izgledalo u najvećoj meri nje čas. Kakav čas! Ipak, slagao bih kad sam na to mislim da je čudan. Ne, ono nam, čemu nas Gospodjica Benjamenta uči, izgleda mi vrednim da se zapamtiti. To je jer odjednom osetih da više neću stići da se izvučem. Davao sam obaveštenja mucajući, čak se usudih da podvučem da pripadam odličnoj porodici. Rekoh da je moj otac Veliki Savetnik, i da sam kidnuo od njega iz straha da me njegovo savršenostvo ne uguši. Direktor još malo počuta. Strah da ću biti prevaren dostiže vrhunac. Pomislih čak da će me mučki, tajno ubiti, da će me mučiti. Tada me Direktor upita „vojmim zapovedničkim glasom, imam li kod sebe novca i ja odgovorih potvrdno.“ U tom slučaju daj ga brzo!“ naredi mi on, i čudna stvar, ja ga smesta poslušah, ma koliko zbog toga bejah uvečen. Nisam više sumnjao da sam pao u ruke razbojnika i varalice, i to me nije prečavalo da mu najposlušnije pružim novac! Kako mi se utisici od toga dana sada čine smešni! On gurnu novac u džep i učita. Tada dobih veliku hrabrost da mu pošlijivo zatražim priznanicu, na što dobih sledeći odgovor: „Ne daju se priznanice luđecima kao što si ti.“ Skoro sam se onestovio, Direktor zavodi. Taj maloumni majmun, Kraus, odmah ulete u sobu. Maloumni majmun? Oh nikako! Kraus je divan, divan. Samo u to doba ja to nisam mogao da znam. „Evo, Jakobe, novi učenik, vodi ga u učionicu!“ Tek što mu je direktor rekao, Kraus me šćepa i odvuche do učiteljice. Kako je čovek detinjast kada se boji! Nema gore vladanja od onog koje je rodilo nepoverenje i neznanje. Tako sam postao učenik internata.

Gospodin Benjamenta je džin, a mi, ostali učeniци, mi smo kepeci pored tog uvek i na džandirlijevog džina. Kao vođja, učitelj rulinje dečaka, tako niskih, tako beznačajnih, kao što smo mi, primoran je naravno na loše raspoloženje, jer vladati nama nije i ne može da bude zadatak na visini njegovih snaga. Ne, gospodin Benjamenta bi mogao da izvrši mnogo drugih stvari. Predi tako bednom dečaku, koji se sastoji u odgajanju nas, neko Herkulu sličan, ne bi imao drugog izlaza, nego da zaspi, to jest, da čita novine gundajući i prečvakavajući svoje misli. Sta je imao taj čovek u glavi kad je preduzeo osmišljavanje? U izvesnom smislu on u meni izaziva žaljenje, i to osećanje još povećava poštovanje koje mi on uliva. Na početku mog boravka ovde, ujutro drugog dana, mislim, odigrala se uostalom, između njega i mene, kratka ali žestoka scena. Ušao sam u njegovu kancelariju ali nisam stigao ni da otvorim usta. „Izlazi odavde! Trudi se ako možeš, da doista uđeš kao pristojna osoba“ reče on strogim tonom. Ponovo sam izašao, kucao sam, što sam ranije potpuno bio zaboravio da učinim. „Napred“, viknu on, udjoh i stadoh nepomično. „A pokloni“. A šta se kaže kad se ulazi kod mene? „Poklonih se i rekoh jasnim glasom.“ „Dobar dan Gospodine Direktore.“ Danas sam tako dobro uvežban da odverglam to „Dobar dan Gospodine Direktore“ a da čak i ne mislim na to. Ali u to doba ja sam se gnušao tog poklonog i uglađenog ponašanja, jer to zaправо nisam znao. Ono što sam nekada smatrao za smešno i glupo, sada mi izgleda umesno i lepo. „Govori glasnije, bitango!“ viknu gospodin Benjamenta. Ja moraooh pet puta da ponovim „Dobar dan Gospodine Direktore“. Posle čega me on upita šta sam htio. Ja se razljutih i rekoh: „Ovde se apsolutno ništa ne uči i ja neću da ostanem. Molim vas vratite mi moj novac i idi ču dojavolva. Gde su učitelji? Ima li kod vas neki plan, bilo kakva ideja? Ništa od svega. I ja hoću da odem. Niko, ma ko to bio, neće me sprečiti da napustim ovo mesto mraka i magle. Ja sam zaista iz suviše dobre porodice, da mi ne dozvoljava da me muče i zaglupljuju vašim više nego idiosinksi pravilima. Razume se, nikada se neću vratiti svojim roditeljima, ali ču ići na ulicu i prodavaču se kao rob. To nije važno.“ — Tako sam govorio. Sada se skoro previjam od smeha, sećajući se tog glupog ponašanja. Ali toga dana sam uzimao stvari vrlo ozbiljno. Medjutim Gospodin Direktor je čuo. Spremao sam se da mu bacim u lice ne znam kakvu grubu nepravdu, kad on mirno reče: „Što je bačeno, nije vraćeno. Što se tvog čudnog mišljenja tiče, da znaš da ovde nećeš ništa naučiti, varaš se, jer možeš da naučiš. Naći za početak da upoznaš okolinu. Tvoji To nije važno.“ — Tako sam govorio. Sade su izgovori to „vrlo miran“ kao da je udubljen u svoje misli, koje me se upošte ne tiču. Oči je držao oborene, kao da je htio da mi bude jasno, koliko su njegove namere dobre i blagonaklone. Pošto mi je dao očigledan dokaz svoje rasejanosti, on ponovo učita. Sta da se radi? Gospodin Benjamenta ponovo počeo da čita novine. Imao sam utisak da mi izdaleka pretni neka strašna i nerazumljiva oluja. Duboko sam se poklonio, gotovo do zemlje, pred onim, ko više na mene nije obračao ni najmanju pažnju, i govoreći „Zbogom Gospodine Direktore“ propisano pravilima, lupnuo sam potpeticama, stao sam mirno, napravio sam poluobrta ili bolje reći ne, pipajući sam tražio kvaku na vratima, očiju stalno uprtih u Gospodina Direktora i iskliću pokušaj revolucije. Od tada više nije bilo scena pobune. Bože moj, a mene su već i tukli. Tukao me je on, u kome sam prozeo instinski plemenito srce, nisam rekao ni bele, nisam se namrgodio, nisam time čak ni bio ponižen. Samo me je bolelo, ne zbog mene nego zbog njega, Gospodina Direktora. Istina ja ne prestajem da mislim na njega, na njih dvoje, njega i gospodjicu, na način na koji životare sa nama, drugim dečacima. Sta oni rade stalno kod kuće? Čime se bave? Jesu li siromašni? Jesu li Benjamentovci siromašni? Ovde ima „privatnih odeljenja“. Ja tako još nikada nisam odlazio. Kraus da, njemu se daje prednost; on je tako veran. Ali Kraus odbija da bilo šta oda o rasporedu Direktorovog stana. Kad ga o tome pitam, gleda me okruglim očima i čuti. O, Kraus je stvarno sposoban da čuti. Da sam gospodin, odmah bih uzeo Krausa u službu. Ali možda ču jednog dana ući u ta privatna odeljenja? A šta ču tada videti? Možda ništa naročito? Oh da, da. Znam ja, ima ovde negde čudesnih stvari.

Mađa na bradi nemam ništa vredno pažnje, s vremena na vreme, kad mi odobre, trećim kod frizera i brijem se, samo da bih prošao kroz grad. Da li sam Svedijanin, bita me frizerski šegrt. Amerikanač? Ni to. Rus? Onda šta? Na ta, nacionalizam obojena pitanja, mnogo volim da odgovaram nepokolebljivim ćutanjem i da ostavljam u neodumici ljude koji me pitaju o mojim patriotskim osećanjima. Ili slažem i kažem da sam Danac. Izvesne

vas iskrenosti samo ranjavaju i dosaduju vam. Sunce ponekad kao ludo tapka po oživilim ulicama. Ili je sasvim skriveno, oživelo kišom, što tako volim mnogo, mnogo. Ljudi su ljubazni, mađa sam ja ponekad netuveno na nekoj klupi na radeći ništa. Liče visi neprirodno, kao da je od olova. Ponekad izgleda kao da je sve od pleha i laganog gvozdja. Onda nov plusak i sve vlašom. Otvoraju se kišobrani, fijkakeri iverašalom, ljudi žure, devojke zavuče suk-nje. Te ženske noge, sa dobro naučenim čarapama, nikada se ne vide, a evo, odjednom se vide. Obuća tako lepo prima oblik lepih punačkih nogu. Zatim se pojavljuje sunce. Ima malo vetra i misli se na kuću. Da, ja mislim na mamu. Ona će plakati. Zašto joj nikada nisam pisao? To nikako ne mogu da shvatim, to upošte ne mogu da razumem, a ipak ne mogu da se odlučim da pišem. Eto; ne želim da dajem obaveštenja. Mislim da je to suviše glupo. Steta, ne bi trebalo da imam roditelje koji me vole. Nemam upošte želje da me vole i da me žele. Oni će morati da se naviknu da više nemaju sina.

Svaki dan idem u radnju da pitam hoće li moje fotografije skoro da budu gotove. Mogu svaki put da se popnem na prvi sprat liftom. Smatram da je to divno, ovaj, a to se tako slaže sa beznačajnošću o kojoj sam na drugom mestu dao toliko dokaza. Kad ulazim u lift osećam se zaista kao dete svoga vremena. Osećaju li se tako i drugi? Nisam uvek pisao svoj curriculum vitae, to mi pomalo smeta da kažem čistu istinu o svojoj prošlosti. Kraus me iz dana u dan gleda očima sve punijim pitanja. To mi se mnogo dopada. Mnogo volim da vidim mile ljude malo naljućene. Ništa mi nije prijatnije, nego da ljudima koji mi leže na srcu, dam sasvim lažnu sliku o sebi. Možda je to nepravedno, ali je smešno i zgodno. Uostalom to otkriva nešto patološko u meni. Na primer, smatram za neizrecivo lepo, da umrem sa strašnom savešću da sam one koji su mi najdraži na svetu vredjao, i da sam ih ostavio pune nepovoljnih osuda za mene. To niko neće razumeti, ili samo onaj, kome dvojbom može da da drhtaj lepote. Propasti jažno zbog prostakluka, gluposti. Da li je to vredno truda? Ne, naravno. Ali nisu li sve te stvari najprostaklije gluposti? To me podseća na nešto, i iz meni nepoznatih razloga, osećam da sam prinuđen da to kažem. Ima nedelja, ili više, kako sam imao sumu od deset maraka. Dobro, sada se tih deset maraka isparilo. Jednog dana udjoh u restoran gde su služile žene. Neodoljivo me je vuklo da udjem. Prihvatilo me jedna devojka koja me pozva da sednem na jedan ležaj. Upola pogodih kako će se sve to završiti. Branio sam se, ali bez ikakve energije. Sve mi je bilo svejedno, a s druge strane, i nije mi bilo. Iskusi sam zadovoljstvo kakvom nema ravna, igrajući pred devojkom ulogu prefinjenog i lakomislenog gospodina. Odjednom smo se našli sami, i činili smo najdivnije gluposti. Pili smo. Ona je neprekazano išla u bife da traži novu piće. Pokazala mi je divnu podvezicu na koju ja spustih poljubac. Ah, kako je glupo. Ona je bez prestanka ustajala da traži piće. I tako brzo. Naravno, ona je htela od tog mladog šmoljkana, vrlo brzo da izvuče lepu malu sumu novca. Ja sam to odlično zapazio, ali mi se dopadalo baš to što me je ona smatrala za budalu. Kakva čudna izopačenost: potajno se radovati što si u stanju da utvrdiš da si malo prevaren. Ali kako mi je sve to izgledalo divno. Sve je oko mene gubilo svest u prijatnoj muzici koja miluje. Devojka je bila Poljkinja, vitka i gipka i tako zasnosna u grehu. Mislio sam: „Odoše mojih deset maraka.“ I ljubio sam je. Ona reče: „Kaži mi ko si? Ponašaš se kao džentlmen.“ Nisam mogao dovoljno da se napojim mirisom koji se odvajao od nje. Ona to zapazi i nadje da je otmeno. A u stvari: kakva treba biti ništarija, da se, ne osećajući ni ljubav, ni lepotu, ode na mesta, gde samo zasnos izvinjava ono što je preduzela razvratnost? Ispričah joj da sam bio konjušar. Ona reče: „O ne, ti zaista imaš suviše lepe manire za to. Reci mi dobar dan.“ I ja tada učinih ono što se na mestima ove vrste, zove reći dobar dan, ili bolje, ona mi uz grohotan smeh objasni da to znači šala i poljupci, i ja to učinih. Minut kasnije, ponovo se nadjoh na mračnoj ulici, opelješem do poslednjeg pšenja. Kakav to utisak sada čini na mene? Nemam pojma. Jedna stvar je sigurna: treba ponovo da nabavim nešto novca: Ali kako?

Ove stranice pišem uglavnom uveče, pored lampe, na velikom školskom stolu, za kojim mi, drugi učeniци, tako često sedimo, tupo ili ne. Ponekad je Kraus vrlo radoznao i gleda preko mog ramena. Jednog dana sam ga vratio na njegovo mesto: „Reci mi, Krause, od kada se zanimaš za stvari koje te se ne tiču?“ — Bio je vrlo ljut, kao svi oni koji su iznenađeni na tajnim stazama podkulke radoznalosti. Ponekad

sam, sve do kasno u noć sedeo besposlen na klupi u parku, sasvim sam. Upaljeni su ulični kandelabri, bleštavo električno svetlo prolazi kroz lišće na drveću, kao usijana tečnost. Sve je vrlo toplo i obećava čudne, skrivene stvari. Ljudi šetaju. Iz skrivenih aleja dolazi šapatunje. Onda se vraćam i nalazim zaključana vrata. Zovem tiho: „Saht!“ i moj drug mi, kao što je ugovoreno, baca ključ od dvorišta. Na prstima se šunjam do svoje sobe, jer je zabranjeno da se tako kasno vraća, i ležem. Zatim sanjam. Često sanjam strašne stvari. Tako sam jedne noći sanjao da sam udario po licu svoju majku, svoju majku, dragu, koja je daleko. Bol koji mi je prouzrokovao užas mog vlastitog ponašanja, istera me iz kreveta. Ja sam svetu ženu povukao za njenu častu kosu, i bacio je na zemlju. Oh, ne misli na to! Suze su kao oštar mlaz vrcale iz njenih očiju. Jasno se sećam kako joj je bol krivio i razdirao usta, kako je ogrezla u patnji i zatim oborila glavu. Ali zašto oživljavati te slike? Trebalo bi da najzad sutra pišem svoj curriculum vitae, bez kojega se izlažem opasnosti da pozhnjem gorke prekore. Uveče, oko devet sati, mi ostali dečaci, jednom kratkom pesmicom poželim dobro veče. Napravim polukrug pred vratima koja vođe u odojvena odeljenja, zatim se vrata otvaraju, na pragu se pojavljuje Gospodjica Benjamenta, sva obavijena belim odelom, koje pada u skladnim nabornima, ona nam kaže „Dobro veče, deco“, naredjuje nam da idemo da legnemo i poziva nas da budemo dobri. Kraus uvek gasi lampu i od tog trenutka više ne sme da bude ni najmanjeg šuma. Svako trema na vrhovima prstiju da se uputi ka svom krevetu. Sve je to vrlo čudno. A gde spavaju Benjamentovi? Gospodjica liči na anđela kad nam kaže dobro veče. Kakav kulj gajim prema njoj. Uveče se Gospodin Direktor nikada ne pojavljuje. Čudno ili ne, u svakom slučaju je uočljivo.

Za vreme časa, mi drugi učeniци smo nepomični, očiju uprtih pravo predase. Mislim da čak nemamo prava da ubriše-mo svoj vlastiti nos. Naše su ruke položene na koljena i ne vide se za vreme časa. Ruke su dokaz taštine pet prstiju i ljudske požude i zato ostaju čedno skrivene pod stolom. Naši učenički nosevi imaju među sobom najviše duhovne sličnosti, svi oni više ili manje izgledaju kao da hoće da se podignu na tu visinu gde svetlo lebdi razumevanje životnog haosa. Učeničke noseve treba spljeskati i povrnuti, tako zahtevaju pravila koja u svu misle, i stvarno, svi naši mirisni organi su skromna i čedna kriva linija. Naše oči stalno gledaju u zamišljenu prazninu, i to zahtevaju pravila. Ustvari upošte ne bi trebalo imati oči, jer su oči drske i radoznale, a sa svih, ili gotovo svih zdravih čačka gledanja, drskost i radoznalost zaslužuju osudu. Dosta su smešne naše uši. One se jedva usuduju da slušaju napregnutom pažnjom. One uvek malo drhte, kao da se boje da će ih naglo otpozadi povući i uvrnuti u dužinu i širinu za opomenu. Sirote uši koje moraju da izdrže takav strah. Kad zvuk poziva ili naredjenje iznenadi te uši, one onda drhte i trepere kao harfa koju smo dodiruli i uzemirili. Vere mi, dešava se da učeničke uši malo spavaju, ali kako ih bude! To je prava radost. Ali, ono što je na nama najbolje postavljeno, ipak su usta, ona su uvek stisnuta poslušno i puna obožavanja. Uostalom to je vrlo istinito: otvorena usta su razapljene dokaz da je vlasnik dotičnih usta i njegove dve ili tri misli, uglavnom druge, a ne na području odobrene pažnje. Dobro zatvorena usta, najavljuju otvorene i pažljive uši, zato vrata koja se nalaze ispod prozora nozdrva, treba da budu brižljivo zadržavana. Otvorena usta su njuška bez oblika, a to svako od nas zna vrlo dobro. Usne ne treba da paradiraju i idu sladostrasno u svom prirodnom obliku, one treba da su nabrane i stisnute, u znak poricanja krepke nade. Svi mi to radimo, prema pravilima koja su na snazi primoravamo naša usta na vrlo grub i surov postupak, zahvaljujući čemu svi imamo povratan izgled glavnog adjutanta. Poznato je da podoficer hoće da vidi svoje vojnikse sa tačno tako odvratnim i razgnevljenim izrazom lica kao što je i njegovo, to mu se dopada, jer u dobrom pravilu ima humora. Zaista ljudi koji slušaju, liče črtu po črtu na one koji komanduju. Lakej treba samo da uzme masku i držanje svog gospodara da bi ih održao u takoreći punoj čistoti. Naša mnogo poštovana Gospodjica nema ništa od nekog takvog adjutanta, ona se vrlo često smeši, čak ponekad dozvoljava sebi i da se šali s tom vrstom poslušnih sekapersa, kao što smo mi, ali ona upravo očekuje da je pustimo mirno, bez mrgodjenja, da se smeje, a mi to i radimo, pretvaramo se da upošte ne čujemo mili zvuk njenog srebrnog smeha. Kakva smo mi smešna tela. Naša kosa je uvek čista, dobro očešljana i očetkana, svako se trudi da u tom svetu koji nosi njegova glava povuče prav razdeljak, neku vrstu kanala

u plavoj ili crnoj zemlji njegove kose. Tako treba. Čak i razdeljci treba da se prilagode pravilima. To govori da sa našim frizurama i našim zasnosnim razdeljcima, u stvari, svi ličimo jedan na drugog. Što bi, naprimer, nekog pisca, koji bi želeo da nas prouči u svem sjaju naše beznačajnosti, materalo da pukne od smeha. Neka taj gospodin ostane kod kuće. Samo bi lakrdijaši hteli da proučavaju, slikaju i prikupljaju opaske. Neka se prvo živi, a posmatranje će se vršiti samo. Uostalom, Gospodjica Benjamenta bi govorila tome proizvođaču članaka koji je pao s neba takvim tonom, ona bi ga srela tako grubo, da bi se on od straha bacio na zemlju. Posle čega bi nam učiteljica koja voli samovoljno ponašanje, možda rekla: „Hajde, pomozite Gospodinu da ustane.“ A mi ostali, učeniци zavodu Benjamenta, išli bismo da pokažemo uljezu vrata. I predstavnik radoznalosti literarnog čoveka, ponovo bi se izgubio u senci. Ali ne, to su samo sanjarije. K nama dolaze gospodari koji hoće da nas uzmu u službu, a ne ljudi sa perom iza uha.

Kakve stvari zamišljam ponekad! To se gotovo graniči sa besmislenim. Odjednom, a da to ne mogu sprečiti, postao sam kapetan iz otprilike 1400. godine, ne malo kasnije, iz doba Italijanskih ratova. Bio sam za stolom sa svojim oficirima. Bilo je to posle jedne pobede, i sledićih dana naša slava će se proširiti po celoj Evropi. Pili smo i bili smo jako veseli. Našem banketu nije bilo mesto u dvorani, ne, nego pod vedrim nebom! Sunce je skoro zalazilo kad dovedoše meni, koji sam znao juriti i pobede, neko bedno biće, nekog ubogog djavola, na delu uhvaćenog izdajnika. Nesrećnik je drhtao i oborio je glavu, znajući dobro da mu nije dopušteno da digne oči na velikog kapetana. Gledao sam ga neusiljeno, zatim, na isti način i naglo pogledah one koji su ga doveli, posle čega se posvetih do vrha punoj čaši vina, koju su stavili pred mene, i ta tri pogleda su značila: „Idite, neka ga obese!“ Ljudi ga odmah šćepaše, ali bednik počeo da viče kao očajnik, uz to, kao da ga rasturju, kao da ga unapred rasturu sa hiljadu strašnih kazni. U bitkama i borbama koje su sačinjavale moj život, moje su uši već čule sve moguće zvuke, moje su se oči već više nego navikle na prizore užasa i nesreće, ali čudno, ovo nisam mogao da podnesem. Ponovo se okretah usudenjome, i dajući znak vojnicima, sa časom na usnama, da bih mogao da budem kratak, rekoh: „Pustite ga!“ Onda se odigra nešto isto toliko zbrkano kao i odvratno. Čovek kome sam poklonio život, njegov zločinač i izdajnički život, baci se kao lud pred moje noge, ljubeći prašinu sa mojih čizama. Ja ga odgrnuh. Bio sam pun gadjenja i užasa. Vlast koju sam vršio, vlast kojom sam mogao slobodno da se igram, kao oluja lišćem, ta mi je vlast prouzrokovala mučno osećanje, počeo da se smejem i naredih čoveku da se udalji. On je skoro izgubio razum. Životinjska radost se probi kroz njegove oči i usta, on mucače hvala, hvala i izgubi mi se iz vida. Mi ostali predadosmo se veseloj pijanki do kasno u noć, a u rano jutro, pošto smo još bili za stolom, dostojanstveno primih papinog poslanika, jedno veličanstvo, koji mi skoro izazva smešak. Bio sam heroj, gospodar dana. Mir u pola Evrope zavisi je od mog raspoloženja, od mog zadovoljstva. Medjutim, pred diplomatom sam igrao ulogu budale, ulogu dobričine, tako mi se svidjalo, bio sam malo umoran i želeo sam da ponovo vidim svoju domovinu. Pustio sam da mi preuzmu uspehe koje mi je pribavio rat. Kasnije, naravno, dobio sam grofovsku titulu, zatim sam se oženio, a sada sam pao tako nisko, da mi upošte ne smeta da budem učenik Zavoda Benjamenta, mali, beznačajni učenik, među drugovima kao Kraus, Saht, Hans i Silinski. Da me golug bace na ledenu ulicu, ja bih možda zamišljao da sam svesmogući, dobri bog. Vreme je da odložim pero.

S francuskog preveta S. T.

OBAVEŠTENJE

Zbog odlaska iz Novog Sada, dosadašnji član naše redakcije, Petar Milosavljević, neće više učestvovati u radu na uređivanju lista.

Sa najboljim željama mu se zahvaljujemo.

REDAKCIJA